878

KNJIŽICA ZA NARODNO ZDRAVLJE.

IZDAJE

KLUB HRVATSKIH MEDICINARA
U BEČU

Svezak I.

SUŠICA

NAPISAO

ANDRIJA ŠTAMPAR

NOVA GRADIŠKA
ŠTAMPARIJA M. MLADJANA
1909.

GRADSKA KNJIŽNICA
SLAVONSKI BROD
ZAVIČAJNA ZBIRKA

I. Uvod.

Ima bolesti, koje se najednom jave, mnogo pomore ljudi, dulje ili kraće vremena vladaju i opet iščeznu. Svatko zna za koleru, bolest, kojoj je pod- leglo već mnoštvo ljudi. Posjetila je i nas u Hrvatskoj i ostala je starijima živo u pameti. I druge se jave bolesti, n. pr. ospice, vratobolja, škrlet, kozice, mnogu pomore djecu i stišaju se.

Ima drugih bolesti, koje uvijek vladaju u društvu i prate u mnogim slučajevima čovjeka cijeli život. Upravo da kažemo - žive s čovjekom. Ma koliko se nastojale da istrijebe, uvijek se javljaju. Evo sušice. Kako je staro čovječanstvo, tako je stara valjda i sušica. Prekopavamo li knjige od davnina, naći ćemo uvijek, kako je ljudi spominju i na nju se tuže. Sušica se upravo čvrsto ukorijenila u društvo.

Na selima tužno gledaju stariji ljudi na mlađi naraštaj, kako silno umire na sušici i spominju blažena stara vremena, kada se za nju nije ni znalo, kada je bilo veliko čudo, kad bi tko na sušici umro. Uistinu nije prije u našim selima vladala sušica u tolikoj mjeri, u kojoj danas. Doduše bile su i druge prilike. U gradovima je ostala podjednako, digla se samo u onima, u kojim se razvio tvorničarski život.

Sušica je velikom većinom bolest siromašnih slojeva, koji nemajun iti dobre hrane, niti dobroga, zdravstveno uredjenog stana. Najviše od nje strada radnik, koji mora da u tvornici udiše zrak pun otrovnih klica,

a kod kuće da stanuje u uskim, više puta podzemnim vlažnim prostorijama.

Sušica pokosi toliko mladih života, koji su možda željni rada u društvu i obitelji, otima nadu roditeljima, djeci dobročinitelje, oca i majku. Tek što počnu da žive i razviju se u potpuna čovjeka, uhvati ih neka bol u prsima, kašlju, bacaju krv i venu iz dana u dan, dok ne povenu. Pjevao je jedan naš mladi pjesnik: „Lišće žuto, dolje veće pada, zelenoga ja više nikada vidjet ne ću.“ Ili kad svane lijepo proljeće, a životu se veseli sve u prirodi, sušičavi kašlje i kašlje spremajući se pod ledinu.

Da li bi se dalo tomu zlu izbjeći ? Danas se bore proti sušici i daju velike svote novaca, da umanje zlo i po mogućnosti sasvim istrijebe iz društva. Liječnici istražuju, što je uzrok bolesti, kod mnogih su ga već našli. Kad se ukloni uzrok bolesti, uklonit će se i sama bolest. Dugo se nije znao uzrok sušici, sad se našao i bolest se bolje proučila, pak će se sada moći sve većom sigurnosti stati joj na put.

Spomenut ću samo nekoliko primjera, da se vidi, kako je borba proti bolesti i uspješna. Zato ne valja reći, što bog dao, bog oduzeo i ostati pri tom na miru, već treba bolest što bolje upoznati i boriti s proti nje.

Prije je u bolnicama kod rana ili ozlijeda vrh često nastajalo zapalenje rane, otrovala se krv i ozlijeđeni bi umro. U ovakovim se ranama i ozlijedama lako uvriježe klice bolesti, gnoji se, otrov prijeđe u krv i pogibao je gotova. Kad bi ove klice bolesti uništili, da ne mogu prijeći u krv, ne bi ni došlo do upale i otrovanja krvi. I zbilja pronađe prije 40 godina jedan učenjak, da ovakove klice bolesti uništava

karbolna kiselina. Od onda ispiraju se rane karbol- nom kiselinom ili posipaju prahom, koji jednako djeluje, pa rijetko dođe do upala i otrovanja.

Prije 40 godina umiralo je u njemačkoj vojsci od 1000 vojnika 33 na tifusu, danas ih umire jedva dvojica.

Cijepljenjem kozjača malo danas oboli ljudi na pravim kozicama. Prije je umiralo mnogo ljudi, kad ih je nagrizao bijesan pas, od 100 nagriženih ljudi umiralo je 10—12, danas, kad se pronašao lijek, umire tek jedan od 200 slučajeva.

Vratobolja je znala pomoriti po našim gradovima i selima gotovo svu djecu, danas ih umire vrlo malo, ako se liječe.

Ostaje jedna bolest, na kojoj trpi cijelo društvo, a to je sušica. Proti drugih bolesti mnogo se toga učinilo i lijepo su se suzbile, ali proti sušice kao da ostaje čovjek posve nemoćan, kao da se ona može oduprijeti svim sredstvima, lijekovima, liječnicima, radu društva, države i pojedinca.

Izgleda to tako samo na oko, jer gdje se radi, tamo se i uspijeva. Dokazalo je to iskustvo ondje, gdje se zbilja ozbiljno i marljivo radilo proti sušice. Nije dosta da državna vlast odredi nešto, već treba da radi i svaki pojedinac čovjek i da nastoji oduprijeti joj se, u koliko mu je moguće. Treba poznavati sušicu kao bolest, njezino raširenje, uzrok i način sačuvanja od sušice. Najlakše će se čovjek oduprijeti neprijatelju, ako mu upozna snagu, njegov način navaljivanja i pojavu. Kad ga upozna ovako u tančine, lako će pronaći i sam najbolji način, kako da se sačuva od njega. Tako je tome i kod sušice, jer ona je društvu opasan neprijatelj.

Bolesti se najviše šire ondje, gdje im se ništa ne stavlja na put. Kod nas se mnogo u tom pogledu griješi. Kaže se, kako došlo, tako prošlo. Kad bude naopako traži se pomoć, a onda je obično kasno. Liječnik ne može skinuti bolest kao rukom. I bolesnik mu mora pomoći.

Zato je potrebno poznavanje bolesti. Tko rano rani, dvije sreće grabi. Tako je i kod bolesti. Ako se bolest poznaje, poznat će joj se i početak. A to je najglavnije. Teško je izliječiti tijelo od bolesti, ako je već dugo bolesno. Drvo sve dublje pušta korijenje — i bolest svoj otrov u tijelo. Korov se kosi dok je niko, a ne kad se razbuja.

Kod sušice je ovo najglavnije. Klice se sušice daju uništiti u početku, poslije, kad su se raširile po cijelom tijelu, teško se liječe i obično je kasno. Zato i treba poznavati sušicu, jer će joj se tek tako moći stati na put u pravo vrijeme. Kod nas i drugdje, dolaze ljudi sa sela tek onda liječniku, kad ne mogu već da dišu. Daleko je tada od pomoći.

Ova će knjižica dobro doći i bolesnima i zdravima. Govorit će o biti sušice, njezinom raširenju, uzroku, borbi i očuvanju od sušice.

II. Sušica kao bolest.

Naziva narod ovu tešku bolest radi toga sušicom, jer se bolesnik velikom većinom suši i vene, dok ne umre. Obično se drži, da je sušica bolest pluća. Većina bolesnika oboli doduše na plućima, kašlje, izbacuje sluz i teško diše. Ali sušica nije samo bolest pluća, jer nema gotovo nijednog dijela čovječjega ti

jela, koji ne bi mogao oboliti na sušici. Pojavi bolesti jedino nijesu isti.

Sušica najviše napada p l u ć a . Bolest se iz početka zamjenjuje kašljem i neobazirući se na teže posljedice. Kašalj obično prolazi za nekoliko dana ili nedjelja i ne ostavljajući iza sebe bogzna kakovog traga. Drukčije kod kašlja, kojim počinje sušica. Ne prolazi tako lako, suh je i spojen s izbacivanjem sluzi, kojoj se poslije primiješa i krv. Javlja se groznica, gubi se tek, bolesnik poblijedi i omršavi. Često se i oporavlja i kao da ga bolest ostavlja. Dogodi se i bolesnik ozdravi, ali to su rjeđi slučajevi, jer sušica obično vodi polako do tihe smrti bez osobitih boli. Sušica izjeda pluća i s tim je u svezi teško disanje. U mnogim slučajevima izjede sušica pluća na mjestima, koja mogu biti razne veličine. Žile se pluća jedino opiru sušicu i ostanu više puta netaknute. Ali često izjede sušica i njih i tako dolazi do jakih krvarenja, koja prouzrokuju naglu smrt.

Sluz, koju izbacuje sušičavi, prolazi dušnikom kroz g r l o i aparat za govor. Otrov sušice u toj sluzi napadne i sluzokožu grla, nastaju u njemu čirevi. Posljedice ovakove bolesti su promuklost i posvemašnji gubitak glasa. Ovakovu je promuklost vrlo teško liječiti, u čem se i razlikuje od obične promu- klosti, koja dolazi od prehlade.

Često se sušica pojavi i u žlijezdama, n. pr. vratnim. Oboljele žlijezde oteknu. Najviše ovakovu pojavu sušice vidimo kod djece. Veli se, imaju š k r o f u l e . Prije se mislilo, da je škrofuloza posebna bolest, danas je stalno, da je to. samo jedna vrst sušice.

Ne obole na sušici samo pluća i žlijezde, već i z g l o b o v i i k o s t i . U kosti, blizu zgloba počne

sušica na mjestu malenom kao grašak. Čim bolest prijeđe u zglob, otekne cio zglob i ukoči se. Ovdje može pomoći jedino liječnički nož. Kad se otvori ovakov zglob, nađe se gnoj, koji se mora oprezno odstraniti. Zglob ne može više da bude u potpunom redu, kosti ne rastu kako bi trebale. Ima dosta ljudi s okratkom nogom i ukočenim zglobom. Većinom svi ovi pojavi daju se svesti na sušicu.

Tako može oboliti i h r p t e n i c a (kičma). Ona se iza ovakove bolesti savije i tako često dolazi do grba, kojima je opet kriva sušica.

Sušica može da počne i u m o z g u. Ova se bolest opaža često kod djece u prvim godinama života. Prati je nesanica i nesvijest.

I dijelovi trbušne utline mogu oboliti na sušici, jetra, bubrezi, slezena, mokraćni mjehur.

Javlja se i na k o ž i, a u ovakovom obliku vrlo je raširena. Na koži se ukažu crveni prištevi, koji se gnoje i rastvaraju. Ovakav bolesnik izgubi više puta nos, izjede mu bolest usne. Sušica može da krvlju prijeđe na sve dijelove tijela, tada govorimo o o p ć o j s u š i c i. Ona može da uništi bolesnika u par dana ili tjedana.

N e m a d a k l e g o t o v o n i j e d n o g d i j e l a č o v j e č j e g a t i j e l a, k o j i n e b i m o g a o b o l i t i n a s u š i c i.

Sušica nije samo bolest čovjeka, već i životinja. Ona može prijeći s čovjeka na životinju, ili sa životinje na čovjeka. Najlakše obole na sušici od životinja goveda. Ovo je od velike važnosti, jer mi jedemo govedsko meso, pijemo kravlje mlijeko. Kad oboli krava na sušici, lako njezin otrov prelazi u mlijeko.

III. Raširenje sušice.

Nema na zemlji kraja, u kojem ne bi vladala sušica. Bio čovjek na dalekom, ledenom sjeveru ili na toplom jugu ili u sredini Evrope, u najbogatijim i najzdravijim njezinim krajevima, svagdje ga prati sušica i od nje trpi. Usko se svezala s njim kao najbolji prijatelj.

Ne umire se jednako u svim evropskim državama. Od 1 milijona stanovnika umire na sušici:

u Engleskoj	1358	u Švicarskoj	2031
„ Škotskoj	1727	„ Njemačkoj	2245
„ Norveškoj	1737	„ Švedskoj	2310
„ Belgiji	1767	„ Francuskoj . . .	3023
„ Italiji	1871	„ Ugarskoj	3184
„ Nizozemskoj	1884	„ Austriji	3625
„ Irskoj	2029	„ Rusiji	3986

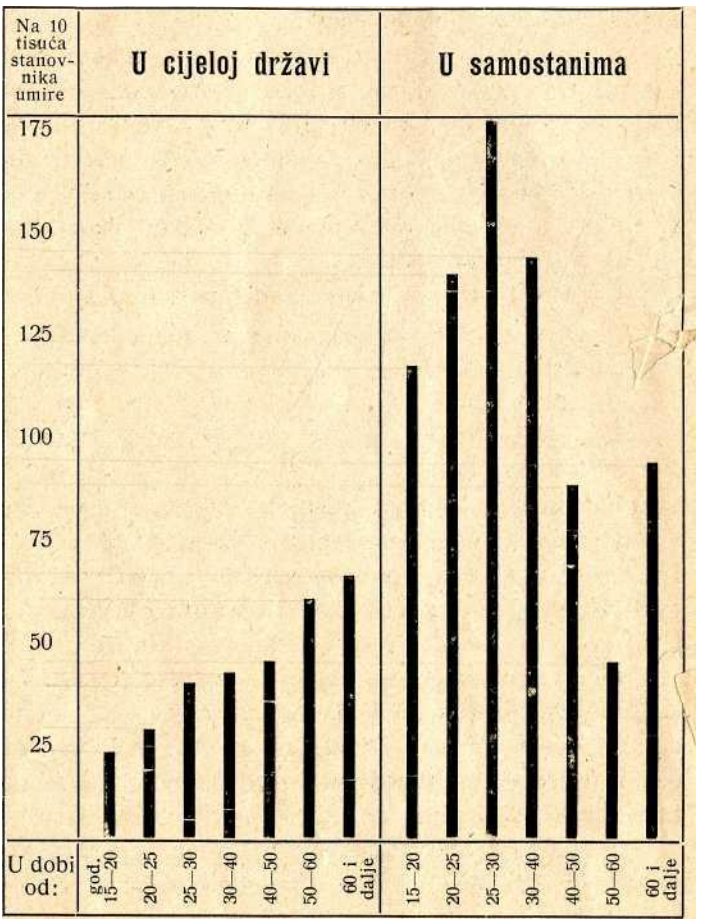
Hrvatska spada među države, u kojima najviše ljudi umire na sušici. Od naših gradova umire najviše ljudi u Zagrebu na sušici. Dok u Beču od 1000 ljudi umire na sušici 5, u Zagrebu ih umire preko 6. Najmanje vlada sušica u županiji ličko-krbavskoj i bjelovarsko- križevačkoj; najgore je u Slavoniji. U Hrvatskoj umire otprilike na godinu 8.500 ljudi na sušici, što je vrlo visok broj, k tomu dolazi još i iseljivanje, te nije ni čudo, da je kod nas porast pučanstva malen.

Što se tiče gradova, najviše vlada sušica u Moskvi i Petrogradu, glavnim gradovima Rusije, tada u Beču i Budimpešti, onda u Parizu, Njujorku i Varšavi.

Pri bolesti je od važnosti doba bolesnika. U ranim godinama života rijetko se javlja sušica. Što je čovjek stariji, to ga se lakše prima.

šici i ona vrst, kod koje nema križanja, već se razplođuju samo među sobom, izvrgnuta je sušici.

Opaža se, da sušičavost goveda ovisi o broju

marve, koja se goji. Što je stado veće i sušica je raširenija. Tako se pokalo da u Danskoj kod stada sa 20 -50 goveda boluje na sušici 32%, u stadu više

od 50 goveda 60%. U Austriji kod stada s 1- 10 goveda 8%, u stadu s 10—20 gov. 21%, s 20—50 goveda 34%. To je i razumljivo, jer se u većem stadu mnogo lakše prenosi sušica nego u malom.

Na sušičavost goveda upliva i starost životinja. Što su životinje starije, to lakše obole na sušici, kao i kod čovjeka.

Sušičavost kod životinja u današnje dane raste, a ne pada, što je najžalosnije. Tako je u Njemačkoj porasla za 10 godina od T6% na 35%, ili n. pr. u gradu Leipzigu od 11% na 36,8%.

Kao što se raširila sušica među govedima, tako se raširila i među svinjama. Pomor je svinja danas vrlo velik, a sušica mu je jedan od glavnih uzroka. U mljekarama se proizvađa iz mlijeka sirutka, koju radi jeftinoće mnogi rabe kao hranu svinjama. Klice sušice kod goveda prelaze i u mlijeko, te se tako prenesu hranom, sirutkom i na svinje. Kod goveda u mnogim slučajevima oboli na sušici 70%. Ovako visok postotak ne nalazi se kod svinja radi toga, jer i ne dožive visoku starost. Pokolju se već do 3 godine. Kraj svega toga ipak se od 100 svinja nađe 3—6 zaraženih sušicom. Ovaj broj je mnogo veći kod svinja, koje se hrane sirutkom iz mljekare i zna da dosegne i 60—70%.

IV. Kakva je sušica bolest?

Kod svake bolesti moramo pitati, što joj je uzrok.

Kad ga pronađemo, onda ga ispitujemo, narav toga uzroka, da ga uzmognemo odstraniti iz našega tijela, da bolest izliječimo. Nije lako naći uzrok bolesti. Zato su i o bolestima vladale kojekakove priče, naklapajući o svemu i svačemu. Pravi se uzrok nikada nije

znao. Radi toga je i lječništvo vrlo slabo napredovalo. Razvojem društvenoga života, prometom i trgovinom raširile se i bolesti. Kad su preotele već toliki mah, nastojalo se da im se stane na put. Ali uspješno im možemo stati tek onda na put, ako ih dobro poznamo.

Ima oko nas u uzduhu, u vodi, u sobi u podu klica bolesti, koje dihanjem ili ranom lako mogu prijeći u krv i eto bolesti. Ove klice tako su sićušne, da ih ne možemo prostim okom vidjeti. Upotrebimo li jako povećalo, koje poveća 1000 i više puta, tek ih tada vidimo. Ove su klice raznoga oblika, okrugle kao zrno, savijene kao vlat ili dugoljaste kao štapić. Kraj ovakovih klica ima i drugih sićušnih živih bića, koja, ako i dospiju u krv, ne prouzrokuju bolesti. Uzmemo li nešto gnoja kod obične rane i metnemo ga pod povećalo rastanjivši ga tako, da kroza nj može prolaziti svijetlo, vidjet ćemo klice otrovne, koje izjedaju naše meso i kožu, tako je to i kod drugih bolesti, difterije, tifusa, ospica, kozjača, šar- laha itd.

Čvrsta su života ovakove klice, kad dospiju u krv, množe se i puštaju otrov, koji onda zarazi tijelo. Množe se vrlo brzo, iz jedne za pol sata postanu dvije itd. Koliko ih samo ne bude za jedan sat. Čim ih je više, to je za bolesnika gore.

Razumljivo je, da ovakove klice vrlo lako mogu prijeći s bolesnika na zdrava čovjeka. Sve bolesti, koje prelaze i kojima je uzrok ovakova otrovna klica, zovemo priljepčivim ili zaraznim bolestima.

U sobi, gdje leži bolesnik na priljepčivoj bolesti, ima i mnogo bolesnih klica. Kad oboli dijete na vrato- bolji ili ospicama, škrletu ili kozjačama, dolaze mu drugovi ili drugarice u pohode i obično obole. Po-

znato je svakom, da se priljepi na kuću objava: „Ulaz zabranjen." U selima našim ljute se na liječnika, kad se prilijepi objava, a ipak ima liječnik pravo.

Kad dospiju bolesne klice u našu krv i započnu svoje razorno djelovanje, osjeća to bolesnik odmah, hvata ga vrućica i nekako mu je pri svemu nevoljko. Tijelo naše ne može uvijek samo nadvladati bolesti, zato mu treba u pomoć priteći lijekom, Lijek, što ga prepisuje liječnik, ima u sebi uvijek ono, što ubija bolesne klice, a ne škodi mnogo samome tijelu. Mogu se bolesne klice uništiti prije, nego li dospiju u krv. To se čini obično karbolom i jodoformom. Rana se ispira radi toga karbolom, da se unište bolesne klice, koje bi iz vana lako mogle doći u otvorene žile rane. Mogu se karbolom uništiti i klice u prostorijama, u kojima boluje bolesnik. Zato i polije uvijek liječnik pod sobe i zidove karbolom, kad u njoj vlada koja priljepčiva bolest.

Upoznali smo uzrok mnogim običnijim bolestima. A što je uzrok sušici? Možda bi se dalo što naći u rakotku sušičavog bolesnika? Kad su liječnici došli na ovu misao, onda se brzo našao sušici uzrok. Povećamo li tisuću puta i više jedan neznatni dio ra- , kotka, naći ćemo nešto osobita. Prije ovakovoga promatranja pod povećalom, moramo klice sušice, koje možda mislimo naći - bojadisati, jer su te klice same po sebi providne. Kad su se bojadisale, tada se daju vidjeti. Imaju oblik štapića, neobično su sičušne, jer se moraju preko 1000 puta povećati, da se vide. Pod povećalom vidi se to vrlo dobro, kako nam to predočuje slika na 16. stranici ove knjižice.

Ne vide se ovakove klice samo u rakotku, već i u svim dijelovima tijela, koji su obolili na sušici. Na

taj se način i pronašlo, da je sušica bolest, koja se može ugnijezditi svagdje, a ne samo na plućima. Nema nikad sušice bez bolesnih klica.

U knjigama zove se ova klica bacilus tuberkulose. On se može izlučiti iz rane ili rakotka i prenijeti u tekućinu, u kojoj može također uspjevati i rasprostranjivati se. Takova je tekućina n. pr. obična juha, kojoj se doda nešto glicerina. Za 24 sata već se vidi na onom mjestu u juhi, na koje smo prenijeli

Sitni crni potezi prikazuju klice sušice; veći dijelovi, koji su raznoga oblika, dijelovi su sluzi.

na običnoj igli klice sušice, jednu oveću mrlju. mrlja je mnoštvo bacila, sušičavih klica, koje su rasprostranile umnažanjem. U malo vremena na nastanu od jedne ovakove klice dvije, koje se d opet šire.

Na taj smo način odstranili klice sušice iz ra kotka ili rane, pak ih možemo lako proučavati.

Kao sve ovakove klice, tako i bacilus tuberku lose (sušice) treba za život i raširivanje stanoviti stu-

panj topline. Bacilus sušice najbolje uspijeva pri toplini od 37° C., to je toplina našega tijela. Zimu od 0° C može da podnaša po cijeli dan. Ugrijemo li okolinu, u kojoj se nalazi na 60° C, to se toj toplini odupire jedno 30 minuta, toplini od 80° 3 minuta, toplini od 85° dva minuta i onda izumire. Jedan je učenjak opazio, da bacilus tuberkuloze u mlijeku može da 3 minuta podnese toplinu od 100°, dakle toplinu, pri kojoj mlijeko vrije.

Proti bolesnih klica upotrebljavaju se sredstva otrovna, koja ih ubijaju, n. pr. karbolna kiselina, sublimat, lysol. Rastopina sublimata 10'1% uništava u času klice kuge, kolere i influence, klicu sušice tek nakon 10 minuta. Lysol u rastopini od 12% uništava je tek za 12 sati. Prema tome je klica sušice jedna od najžilavijih.

Isto tako uništava bolesne klice i svijetlo sunčano. Izravne zrake mogu da unište klice za nekoliko minuta, obično svijetlo dana tek za 3 - 4 dana. U osu šenom rakotku sušičavoga našlo se živih bacila još nakon nekoliko godina.

Dospiju li bolesne klice na suho mjesto ili predmet, izumiru. Bacilus tuberkuloze može ostati na životu i više mjeseci u posvema suhom prahu. Možemo ovakove klice sušice uštrcati u krv kojoj životinji ili čovjeku. I uvijek se opaža, da dotična životinja za kratko vrijeme oboli na sušici. To znači, da se sušica može prenijeti s bolesnika na zdravog čovjeka. Ona se ne prenaša samo uštrcava- vanjem, već i obične rane mogu se zaraziti izvana s ovakovim klicama. I dihanjem udišemo u se prah, koji je pun bacila tuberkuloznih. U životu ima mnogo sušičavih i mnogo klica sušice, u uzduhu, u prašini,

u sobi na podu, u rakotku, svagdje, gdje žive sušičavi.

Sušica je prelazna bolest i jedini joj je uzrok klica (bacilus), koji dospije u čovječje tijelo.

Kad dospije klica sušice u tijelo, ona se umnaža i napuči u ogromnom broju pojedine dijelove, kamo je već dospjela. Ove klice imaju to svojstvo, da puštaju iz sebe neki otrov, koji razara dijelove tijela. Taj otrov izjede pluća, jetra, bubrege, mozak, kosti, grlo ili kožu.

Ali ne miruje ni naše tijelo. Krv, koja teče žilama, sastaji se iz tekućine, u kojoj plivaju zrnca, crvena i bijela. Veoma su sićušna, te ih treba do 600 puta povećati, da se vide. Bijela su krvna zrnca, kojih ima mnogo manje, nego crvenih, upravo neki čuvari našega tijela, oni ga brane od raznih napadaja, od bolesti. Ubodemo li se nečistom iglom u prst, to na njoj prenesemo bolesne klice i prst se na onom mjestu gnoji. Kad ovakov gnoj gledamo povećalom, naći ćemo mnogo bolesnih klica i bijelih krvnih zrnaca, koja nastoje, da unište klice i obrane onaj dio prsta, od propasti. Obično ovakova rana zaraste, a da se i ne ispire karbolom. U tom su slučaju nadvladala bijela krvna zrnca vanjske bolesne klice i gnojenje prestaje, rana se zacijeljuje.

Uvijek nije tome tako. Klice kod drugih bolesti ispuštaju iz sebe takav otrov, koji ne samo da razara dijelove našega tijela, nego uništuje i ona bijela krvna zrnca. Bolest je tada preotela mah, tijelo sebi ne može samo pomoći, nego se mora upotrebljavati lijek, koji sadržaje takove tvari, koje mogu da unište klice bolesti. Ne pomaže više puta ni lijek i bolest se svrši tek smrću.

Vidimo, da je bolest borba otrovnih klica s našim tijelom. Smrt je kod bolesti pobjeda otrovnih klica, a ozdravljenje opet pobjeda našega tijela, samoga ili s pomoću dobroga lijeka. Tim uviđamo i veliku važnost lijekova i liječništva.

Kako je komu kod sušice? Klice su sušice neobično žilava života, ne ubija ih lako ni studen, ni toplina, ni lijekovi, ni svijetlo sunčano. Nije onda ni čudo, da im se teško odupre tijelo, te da je sušica bolest, koja se teško liječi. Ako damo bolesniku lijek, koji sadržaje u sebi tvari, koje sigurno ubijaju klice sušice, onda smo njim ubili bolesnika. Lijek mora da porazno dijeluje na klice bolesti, a ne na bolesnika.

V. Kako se širi sušica?

Obično se drži, da je sušica prirođena i nasljedna bolest, da je čovjek nosi sam u sebi od poroda. Jedan je učenjak istraživao 300 mrtvorođene djece, čije su majke bile sušičave i nije kod nijednoga našao tragova sušice. Poznato je, kako znaju biti zdrava i debela djeca sušičavih matera. Opaža se, da u nekim porodicama vlada sušica, ali tomu je drugi uzrok. Uopće sama sušica kao bolest ne nasljeđuje se. Na- koji se onda način širi sušica? Mogao bi čovjek reći, da se svagdje nalaze klice sušice, te bi prema tome bio izvržen svaki čas i na svakom mjestu. Istraživalo se, gdje sve ima klica sušice. Uzimalo se na stanovitim mjestima nešto prašine i ispitivalo kako djeluju klice, koje se u njoj nalaze na kuniće. Našlo se, da klica sušice najviše ima u bolnicama i stanovima, gdje stanuju sušičavi, a da ih vrlo malo ili gotovo ni nema na ulici ili drugim zdravstveno uređenim

zavodima. Pomnije su se ispitavale dvorane bolnica, u kojima su se liječili sušičavi. Pronašlo se vrlo malo klica sušice u onim dvoranama, gdje je među suši- čavima vladala velika čistoća, gdje se izbacivalo u za to određene posude. Dokazalo se, da sam uzduh, što ga izdiše sušičavi, nije pogibeljan. Ova su istraživanja od vrlo velike važnosti, jer po njima vidimo, da se klice sušice, dakle sama sušica širi najviše rakotkom.

U tom se najviše griješi u seljačkim kućama. Dođe li se u sobu, u kojoj leži sušičavi, nađe se uz krevet vlažno mjesto, na koje izbacuje sluz bolesnik. Mnogi misle, da kada rastaru rakotak, da su ga time uništili i odstranili, ali baš tim rastanje ga i on se vrlo lako suši. Kad se osuši smiješa se s prahom, koji se diže u sobi i udiše. U ovakovom prahu nalazi se sijaset klica sušice. Reći će tko, kako bi se u sobi mogao dizati prah, niti ima vjetra, niti se igra po podu. Ali i uz najveću tišinu diže se ovaj prah. Kad kroz prozor dospije zraka sunčanog svijetla, ugrije pod na onom mjestu, na koje udari. Ako se pomnije motri, opazit će se da na tom mjestu prah kao da igra. A ovo igranje praha je već i njegovo dizanje. Pljuje li sušičavi na pod, on ne pljuje samo na jednom mjestu, već svuda po sobi. Pa ako se i ne suši i ne diže prah, koji nosi u sebi klice sušice, opasan je i na drugi način. Mala djeca puzu i brljaju po podu rukama. Što siroče zna, naiđe na ovakav rakotak. Djeca svaki čas sišu prste, te se na taj način vrlo lako mogu zaraziti sušicom.

Drugi bolesnici pljuju u maramicu. I u maramici osuši se rakotak i kadgod se vadi, dođu njegovi dijelovi u uzduh. Jedino je dobro pljuvačnica, u kojoj

je vode s karbolom. Karbol uništi vremenom klice bolesti, a što je najglavnije, pljuje se na jedno mjesto, te se mogućnost zaraze smanjuje. Teško se nauče naši ljudi na ovakove pljuvačnice, ali one su jedno od najvažnijih sredstava u borbi proti sušice.

Brojilo se, koliko ima u jednom rakotku klica sušice. I izbrojilo se, da ih ima do 300 milijona. Koliko sve ne mogu zla da učine ovolike klice!

Ove klice mogu da dospiju u tijelo na razni način. Kroz neozleđenu k o ž u ne mogu, kroz ozleđenu, s malom ranicom, vrlo lako. Prenašaju se i h r a n o m, dospiju u želudac, crijeva i odavle u krv. Hranom se prenašaju od životinja, n. pr. od goveda ili svinja. Mlijeko sušičave krave ima u sebi klica sušice. Vidjeli smo, da klica sušice može podnijeti toplinu, pri kojoj mlijeko vrije, a da ne pogine.

Najlakše prelaze dihanjenr u p l u ć a. Zdrav i jak čovjek može udisati mnogo klica sušice, a da ne mora oboliti odmah na njoj. I naše tijelo stavlja za- prijeka uvriježenju klica. Pluća najlakše obole u vrhu, jer se tamo najmanje gibaju i nedospijeva toliko uzduha. Čim manje radi koji dio, tim se u njemu lakše ugnijezdi bolest. Kad počinje sušica, obično boli u vrhu, pod kosću ključnicom. Prah, koji nosi klice bolesti, nailazi na mnoge zaprijeke. Mi dišemo na nos, a tu ga se mnogo zadrži i s njim klica bolesti. Prema tome je mnogo bolje i zdravije dihati na nos. Što je najglavnije u nosu se ugrije hladni zrak i dospije u pluća topao. Dospije li hladni zrak u pluća, dolazi do nahlade pluća i katara grla. Čim se nahlade pluća, oslabe i lako se u njima uvriježe klice sušice.

Mnogi vele, dobio sam sušicu od razlade. Nije tu razlada prešla u sušicu, već se razladom u plu

ćima lakše ugnijezdi sušica. Bolest počinje s običnim kašljem, poslije nastupaju vrućice i znojenje, kašalj ne prestaje, dapače baca se i krv. Čim se počne bacati krv, znak je, da je sušica počela svoje razorno djelovanje. I način života upliva na sušicu.

Tko živi umjereno i čuva svoje tijelo, sačuvat će se lakše od sušice. Istaknut ću, kako na sušicu djeluje uživanje žestokih pića i pijančevanje. Od 100 pijanaca umire na sušici 30. To je i razumljivo. Pijančevanje najviše slabi tijelo, a na slabo će tijelo najprije bolest. Ne ubija tijelo samo pijančevanje, već uopće uživanje žestokih pića. Ono je hrđav običaj, koji prelazi u strast, te najlakše navodi i dobra i i vrijedna čovjeka na neumjerenost. Ljudi pri piću vrlo malo paze na čistoću, a nečistoća je najveći prijatelj sušice.

Pušenje slabi pluća i dovodi do upala, na koje lako nastupa sušica. Mnogom se kaže, da naginje sušici. Ovakovi ljudi su blijedi, upala lica, visoki i uskih prsiju. Dolazi to od poroda, od slabih roditelja i sušičavih, a i od neurednog i raskalašenog života.

Sušica je u svezi i s drugim bolestima. Ozdravi se koji puta od koje teške bolesti, oslabi i na koncu umre na sušici. Kad oslabi cijelo tijelo, onda se lako u nj uvriježi ona bolest, koja je najraširenija.

VI. Kako ćemo se očuvati od sušice?

Od osobite je vrijednosti i važnosti da znamo sredstva, kojima ćemo se očuvati od sušice. Teško je provesti u običnom životu sve one uredbe, koje su nužne za očuvanje. Kod nas u Hrvatskoj nijesu ni

na javnim mjestima, ni u uredima posvema provedene ovakove uredbe, a kamo li u stanovima seoskim ili gradskim.

Već d i j e t e , čim se rodilo izvrženo je sušici. Ono miče ručicama i svagdje ih meće, a onda siše prstiće. Iz prevelike ljubavi svaki čas ljube roditelji, dojilje i znanci djecu, bilo u usta ili obraze. A u životu ima toliko sušičavih. Kad leži dijete u kolijevci, dolaze mu mnogi, gledaju ga, smiju mu se i onda ga uz riječi „al je lijepo, slatko" — poljube. A ne znaju, da ovakovim poljupcima mogu prenijeti djetetu otrovne klice sušice. Dogadja se i dijete od posvema krepkih roditelja najednom počne kašljucati, osuši se siroče kao prst, bude sama kost i koža i tako umre. Ovo su pojavi i posljedice sušice. Dijete treba zamatati u čiste obvoje i nastojati, da se što manje ljubi i paziti, da ga ne ljube osobe, koje su tuđe i ne zna im se zdravlje.

Kad malo poodrastu, onda djeca pužu i na ručicama im se uhvati s poda kojekakav gad. Osobito je puzanje opasno na onakovim podovima, na koje pljuju sušičavi. Zato se danas i postavljaju djeca na pokrove čiste i suhe, namazane kakovom smolom, da s poda ne može ništa u njih prijeći. Moguće je to doduše samo bogatijima, ali čistoća može da vlada i u najsiromašnijim kućama.

I u š k o l i izvržena su djeca sušici. Sjede jedno uz drugo, te bolest lako može prijeći. Danas se uvađaju u škole nove vrsti klupa, koje se mogu lako rastaviti, da se pod školske sobe što bolje očisti. Da se odstrani prah, namaže se pod jednom vrsti ulja. U novim školama nalazi se pljuvačnica s karbolom.

Vidjeli smo, da se sušica najviše širi rakotkom sušičavoga. Zato se i mora osobito paziti na izbacivanja sušičavoga. Ako sušičavi pljuje svuda, tim u velike rasprostranjuje klice bolesti. Ako se pljuje u pljuvačnicu, u kojoj je nešto karbola, klice sušice ostaju na istom mjestu, a i karbol ih u nekom vremenu uništava.

Ovakovu pljuvačnicu trebalo bi postaviti u svim javnim zgradama, privatnim stanovima, tvornicama, uopće na svim mjestima, gdje se skupljaju ljudi na dogovore, skupštine i sastanke. U mnogim se danas zgradama priljepljuju oglasi, kojima se zabranjuje na pod pljuvati. U nekim državama sjeveroameričkim ta je zabrana tako stroga, da je svaki onaj, koji ju prekrši, dužan platiti globu više puta od nekoliko stotina kruna.

Ako sušičavi dulje vremena boluje i leži u krevetu, pređu klice sušice i u pokrivala i jastuke, kojima se on služi. Zato se ovakovi predmeti ne bi više smjeli upotrebljavati ili bi se morali dobro pročistiti ili isprati s tekućinom, koja uništava klice sušice. Podovi soba, u kojima boluju bolesnici, moraju se često dobro isprati. Prostorije, u kojima stanuju sušičavi, treba provjetriti i držati u najvećoj čistoći.

Ima u nekim državama zakona, po kojima se mora javnoj oblasti javiti svaki slučaj sušice. Tada ovakovog bolesnika nadgledaju službeni liječnici, pazeći budno na to, da se izvršuju sve naredbe, i da se stanovi drže u najvećoj čistoći.

Sušičavi se ne bi smjeli liječiti u općim bolnicama, nego u zavodima za sušičave, već iz obzira na same sušičave i druge bolesnike. U ovakovim zavodima mogu se provesti i takove odredbe, koje

su jedino nužne za sušicu, a ne za druge bolesti. U manjim bolnicama nema nikad toliko mjesta, da bi se sušičavi mogli posvema odstraniti od drugih bolesnika. Više puta borave u istoj sobi razni bolesnici, a to je skopčano sa raznim poteškoćama i opasnosti za one bolesnike, koji boluju na lakšim bolestima.

Siromaku je teško u bolnicu, zato bi država trebala osnovati u nekima su već osnovane —- zaklade, iz kojih bi se plaćali troškovi za ovakove bolesnike. Siromasi većinom ostaju kod kuće, borave zajedno s drugim zdravim članovima obitelji, te ih lako zaraze. U privatnim stanovima morao bi sušičavi imati posebnu sobu i posebni krevet.

Sušica se širi i užitkom mlijeka ili mesa onih životinja, koje boluju na sušici. Zato bi trebalo u klaonicama uvesti što veće mjere opreznosti i liječničkog nadgledanja. Mlijeko bi trebalo, da se izbjegne svakoj opasnosti, vriti najmanje 5 minuta.

Sušičava mati ne bi smijela dojiti djeteta.

Uopće cio naš tjelesni odgoj treba da ide za tim, da što više ojača pojedinca i očuva ga na taj način od bolesti. U životu bi se morala provađati što veća čistoća, čistoća vlastitog tijela, odijela, stana.

A koliko se u tom pogledu griješi! U mnogim se kućama umivaju istom vodom svi obiteljski članovi i brišu istim ručnikom, jede se iz jedne zdjele, spava u jednom krevetu i ne mijenjajući po više nedjelja rubenina.

Ispričavaju se ljudi na razni način, a zapravo samo je jedan tome uzrok, a to je lijenost i hrđav odgoj.

Mnoge odredbe proti sušici idu upravo za poboljšanjem cijelog društvenog poretka. Liječnik i po

jedinac, koji se iskreno bori proti sušice, mora se boriti i proti nejednakosti u društvu, proti predugoga rada u tvornici, a osobito rada nerazvijene djece.

Pita se, da li se sve ovo da provesti, da li to sve ima i uspjeha.

Moći će se tek onda svagdje provesti, ako znanje o sušici bude se raširilo i u najsiromašnije i najšire slojeve. Treba najprije znati, tek onda će se moći uspješno boriti. U našim školama, nižim, srednjim i višim i ne govori se ništa o bolestima uopće, napose o sušici. Tako dođe u svijet mlad „učenjak", koji nezna o tako važnim stvarima upravo ništa. Kako će znati onda seljak. Treba prema tome uvesti obuku u sve škole o sušici, a ne samo o njoj, nego i o drugim bolestima.

A i uspijeva borba proti sušice. Skrižaljka na 27. stranici pokazuje, kako je broj umrlih na sušici pao u onim gradovima, u kojima se proti nje radilo.

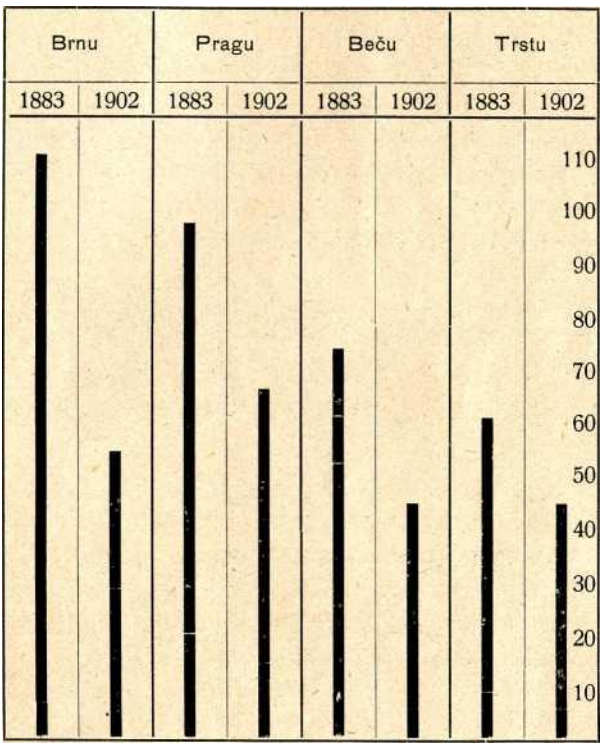
Kod nas u Hrvatskoj broj sušičavih ne pada, već raste.

VII. Što mora svatko znati o sušici?

1. Sušica je teška bolest, koja prelazi s bolesna na zdrava. Uzrok su joj sićušne klice, koje se moraju povećati do 1000 puta, ako ih hoćemo da vidimo. One se nalaze u bezbroju u rakotku sušičavoga, na svakom mjestu tijela, koje je obolilo na sušici. Ove su klice neobično žilava života, radi čega se i sušica teško liječi. Sušica je vrlo raširena, te svaki treći umrli čovjek u dobi od 15 do 60 godina umire na sušici.

2. Sušica vrlo rijetko prelazi porodom. Širi se u z d u h o m što ga udišemo, kamo dospije ili iz osušenog rakotka sušičavoga, ili kašljanjem ili ma kojim drugim predmetom, s kojim je sušičavi bio u doticaju.

Od 10.000 stanovnika umiralo je na sušici u:

Širi se hranom, mlijekom i mesom od sušičavih životinja. Širi se prelazeći na otvorene rane i rukama, što se najviše događa kod djece, kad pužu po nečistom podu. Prenosi je i nečisto posuđe. Na sušici

mogu oboljeti gotovo svi dijelovi čovječjega tijela, najviše pluća, koža, mozak, grlo, jetra, bubrezi, kosti, zglobovi, mokraćni mjehur itd. Sušica obično traje dulje vremena, u nekim slučajevima traje vrlo kratko i svršava naglom smrću.

3. Sušice se možemo očuvati, ako pazimo na rakotke i pljuvačke sušičavih, uvedemo u naše stanove pljuvačnice i držimo sve u najvećoj čistoći. Mlijeko i meso moramo dobro kuhati, da tako uništimo klice šušice, koje bi se mogle u njima zadržavati. Budemo li tako radili u našem privatnom životu, radit će se u takovom smjeru i u cijeloj državi s osnivanjem zavoda za sušičave, uvađanjem zdravstvenih odredaba u javnim zavodima, nastojeći oko obuke u školama. Držimo li naše tijelo u čistoći, očvršćujemo li ga tjelesnom vježbom, očuvat ćemo se mnogih bolesti, a i sušice.

4. S u š i c a s e d a i z l i j e č i t i. Glavno je kod nje, kao i kod drugih bolesti, da se pogodi pravo vrijeme. Zato se ne smije zapuštati čovjek i doći tek tada liječniku, kad se izbacivalo već mnogo krvi i kad se jedva diše. Treba paziti na svaki kašalj, jer njim sušica najviše počinje. Liječenje se ne smije prepustiti kojekakovim vračarama i seoskim nadriliječnicima, već dobrom i savjestnom liječniku, čije će se odredbe izvršavati i lijekovi uzimati.